

KOVÁCS HELGA

A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁG VÁRNEVEIRŐL¹

1. A helynevek sajátos csoportját alkotják a várak, erősségek megjelölései. Az általuk jelölt erődítmények különösen fontos szerepet töltek be mind az európai, mind ezen belül a magyar történelemben. A várnevek vizsgálata révén pedig nem csupán a középkori névadási gyakorlatról kaphatunk pontosabb képet, a nevek esetenként maguknak a váraknak a történetéről is vallanak.

A várneveket a műveltségi nevek, azaz az ember alkotta helyek megjelöléseinek egyik csoportjaként tartják számon szemben a természetes helyeket (hegyeket, folyóvizeket stb.) megjelölő természeti nevekkel. A két nagy névkegőria különböző névfajtái közül jó néhány átfogó feldolgozása elkészült már. A természeti nevek közül a víznevekről Györffy Erzsébet (2011), a hegynevekről Reszegi Katalin készített monográfiát (2011) történeti névanyag alapján. A műveltségi nevek köréből hasonló feldolgozást kaptak a patrocíniumi településnevek (Mező 1996), a népnévi településnevek (Rácz 2016), valamint a *falu* utótagú településnevek (Kázmér 1970). Éppen ezért különösen szembeötlő, hogy a műveltségi nevek másik jelentős névfajtája, a várnevek – noha a névtan mellett a történettudomány szempontjából is igen jelentősnek tekintett névfajtaról van szó – ezidáig nem részesültek átfogó feldolgozásban. Ebből adódik, hogy ha a kor műveltségi neveit említik, akkor általában elsősorban – feldolgozottságuk miatt, illetve már csak nagy számuknál fogva is – a településnevekre gondolnak, s azok alapján vonnak le általános érvényű következtetéseket e kategóriára vonatkozóan, noha feltehető, hogy a szintén a műveltségi nevek körébe tartozó várnevek figyelembevételével esetleg némiképpen módosulnak a kategóriára vonatkozó ismereteink. (Hoffmann István akadémiai doktori értekezésében [2007] például kizárólag a településnevek sajátosságai alapján jellemzi a műveltségi nevek csoportját). Munkám célja e hiányt látva a középkori helynevek e speciális körének, a középkori várnevek csoportjának körüljárása, nyelvi és névtani szempontú értékelése a történészi vélekedések figyelembevételével. Ennek alapján a műveltségi nevekről eddig meglévő kép is árnyalható.

A vizsgálat alapjául szolgáló névkorpuszom az Árpád-kortól 1526-ig terjedően tartalmazza a Kárpát-medence várneveit. Az Árpád-kori régi típusú várak névanyagának összeállításához Kristó Gyula *A vármegyék kialakulása Magyarországon* című (1988) munkáját, az új típusú várak első, illetve második korszakának várai tekintetében pedig a szintén történész Fügedi Erik *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon* című (1977) értekezését vettem kiindulási alapul. Az Árpád-kor vonatkozásában a vizsgált időszak legújabb

1 Jelen írás a *Várnevek a középkori Magyarországon* című doktori (PhD) értekezésem főbb eredményeinek összefoglalása (Kovács 2019).

összefoglalásaként Zsoldos Attila *Magyarország világi archontológiája 1000–1301* című munkájára (2011) is nagyban támaszkodtam. A 14. század elejétől Engel Pál teljességre törekvő *Magyarország világi archontológiája* című (1996) munkájának adattárát is felhasználtam, mely megközelítőleg 460 vár nevét tartalmazza, továbbá Belső-Erdély területéről 35, Szlavónia területéről pedig további 100 vár adatát. E munkák főként történészek számára készültek, ennek megfelelően pontos információkat közölnek a várak típusáról, birtokosairól, várnagyairól. A nyelvészeti kutatásokhoz szorosabban kötődő ismereteket azonban csupán elvéve taglalják.

A várak korabeli névadatainak összegyűjtéséhez éppen ezért más típusú, a korabeli névanyagot közreadó forráskiadványokra is szükség van, így az Árpád-korra vonatkozóan elsősorban Györffy György történeti földrajzát (Gy.), a *Korai magyar helynévszótárt* (KMHSz.) és az *Árpád-kori új okmánytárat* (ÁÚO.), a későbbi korokhoz kapcsolódóan pedig az *Anjou-kori oklevéltárat* (AOkl.) és az *Anjoukori okmánytárat* (A.), továbbá a *Zsigmondkori oklevéltárat* (Zs.) és a Hunyadiak korából Csánki Dezső és Fekete Nagy Antal köteteit (Cs., Fekete Nagy) használtam fel. Ezek mellett azonban még számos további forráskiadvány névanyagát is áttekintettem a lehetőség szerinti teljes korpusz összeállításához. Az egyes várnevek etimológiájának feltárásához, illetve továbbélésének vizsgálatához pedig Kiss Lajos etimológiai szótárát (FNESz.) is segítségül hívtam.

A vizsgálat alapjául szolgáló névkorpuszom közel 780 várnevet tartalmaz. Ezek között nagyobb számmal szerepelnek várnevek a szlavón és horvát területekről, s nem vagy csak elvéve van jelen a szerb, illetve bosnyák részekről adatolható várnevek csoportja, melyeknek magyar vonatkozásai vannak.

Munkám három nagyobb egységből áll. Az első fejezetben a várnevek kapcsán eddig megfogalmazódott tudományos eredményeket tekintem át. Elsőként a vonatkozó magyar és nemzetközi nyelvtudományi, illetve névtani szakmunkákat ismertetem, majd a történettudománynak és a régészetnek a várakról feltárt azon eredményeit foglalom össze, amelyek a várnevek szempontjából is meghatározók.

A második fejezet elméleti jellegű: a várnévnek mint helynévfajtának a kategóriáját igyekszem körülhatárolni, a kérdés körüljárása ugyanis nélkülözhetetlen ahhoz, hogy meghatározható legyen a vizsgálatba bevonandó nevek köre. Ennek részeként szót ejtek a vár mint objektumfajta sokféleségéről, s arra is kitérek, hogy az adatolás értékelése során milyen nehézségek adódnak a várnevek kapcsán.

A dolgozat legnagyobb részét kitevő harmadik egységben a várnevek névrendszertani elemzését végzem el Hoffmann István több szempontú névtipológiájára támaszkodva (1993, 1999). Az elemzés során elkülönülten vizsgálom a korai (jórészt az ispánsági rendszerbe tartozó) várak névanyagát, majd az új típusú várak neveit. Mivel az erősségek e két csoportja között több szempontból is jelentős különbségek mutatkoznak, érdemes e két típus között különbséget tenni a tekintetben is, hogy ez hatással van-e a névadásra.

2. Az ispánsági várak a magyarországi erődítmények legkorábbi csoportjába tartoznak, melyek Szent István uralkodásának idejétől a 13. század első feléig meghatározók. A Kárpát-medencében a magyarság letelepedésével új közigazgatási rendszer szerveződött, melyek központjai a várak voltak, köréjük épültek ki a várispánságok és a vármegyék, melyek élén a király által kinevezett első ember, az úgynevezett ispán állt. Az így létrejött várak nevet is kaptak, ebből az időből körülbelül 120 várnévvel számolhatunk. Ezek a korai keletkezésű várnevek a névadás motivációja alapján négy főbb csoportba sorolhatók. A várak több mint egynegyed része valamely személyhez fűződő viszonyt fejez ki (*Borsod, Szabolcs, Bihar, Keve, Pata, Békés, Szolnok* stb.), ezek között nagy számmal adathozható olyan várnevek, melyek magyarázatát a szakirodalom az első ispán nevéhez köti, ez a névalakulás azonban – amint az vizsgálataimból kiderült – csak néhány várnév esetében tehető fel nagyobb valószínűséggel (*Hont* vö. 1339: *Hund*, személynév stb.). A legjellemzőbb névadási mód a lokális viszonyra utalás, ide a korai várnevek több mint egyharmad része sorolható (víznévből: *Borsova, Bodrog, Krassó, Kraszna* stb., hegynévből: *Pozsega, Gora* stb., tájnévből: *Torna, Szilágy, Árva* stb., településnévből: *Úrhida, Szolgagyőr, Bánya* stb.). Nem ritka az sem, hogy a várnév más, többnyire szláv nyelvből került át a magyar nyelvbe (*Baranya* < szl. *brána* 'kapu, gát, védmű', *Nógrád* < **Novъgradъ* 'új vár', *Csongrád* < szl. *Čьrnъgradъ* 'fekete vár' stb.). Ezeken túl, de lényegesen kisebb számban egyéb névadási motivációk is szerephez jutottak: a vár kora fejeződik ki az *Óvár* és *Újvár* nevekben, színre utal a *Fehérvár* név, állatnév lehet a *Sasvár*, növénynév a *Sásvár* névben.

A dolgozatban a korra vonatkozóan az ispáni rendszerbe nem tartozó, de legalábbis problémás státuszú korai erődítmények neveit is tárgyalom: *Örsúr, Tas (vára) ~ Tas(vár), Csákvára, Oroszvár, Orsova, Alpár, Kalocsa, Pécs, Sóvár, Hímesudvar* stb. Az ide tartozó nevek névadása hasonló vonásokat mutat, mint az ispáni váraké, csupán aránybeli eltérések mutatkoznak: legnagyobb számban személynévi eredetű vagy valamilyen személyt jelölő közszó vált a vár nevévé (pl. *Csákvára, Örsúr*). Hasonlóan nagy számban adathozható a lokális viszonyt kifejező nevek is, ám e csoporton belül főként a településnévből alakult nevek emelkednek ki (pl. *Alpár*) (vízről csupán három vár kapta nevét: *Szekcső, Sárvár, Orsova*), a korai, püspökség által birtokolt várak ugyanis kivétel nélkül arról a településről lettek elnevezve, amelyen épültek (pl. *Kalocsa, Eger, Vác, Pécs*). Az egyéb tulajdon-ságra utaló nevek aránya pedig összességében lényegesen kisebb.

Az erősségek neveit a fajtajelölő funkciójú névrészek tekintetében is vizsgálat alá vontam. Ennek alapján kitűnik, hogy esetükben a természeti nevekhez, illetve a műveltségi nevek köréből a településnevekhez képest az egy- és kétrészes nevek tekintetében jóval kevésbé jellemző a földrajzi közneveknek a nevekben való előfordulása. A korai erődítmények neveiben csupán a Bars megyei *Várad* földvár neve tűnik fel egyrészes alakban. Az ispánság kori várnévanyag egyötöd része adathozható kétrészes formában, e nevek második névrésze minden esetben a *vár* földrajzi köznévi, mely állhat alapalakban (pl. *Ungvár, Temesvár*) vagy birtokos személyjeles formában (pl. *Abaújvára, Csákvára*).

Az ispáni rendszerbe tartozó várnevek áttekintése alapján azt mondhatjuk, hogy kevésbé változatos képet mutat, mint az új típusú várnevek, de ezen túlmenően is megállapítható még néhány sajátossága az ispánság kori várak névadásának. Bár az adatok sok esetben nem egyértelműen ítékelhetők meg, mégis úgy tűnik, hogy közöttük az egyrészes nevek dominálnak. A későbbi várnévanyag ismeretében (vö. pl. Kovács 2015) ugyanakkor szembeötlő az is, hogy a magyar nyelvterületen ebben a korszakban nincsenek hegynévi eredetű várnevek, ami nyilvánvalóan összefüggésben áll azzal, hogy a korai várak nem kiemelkedően épültek. Feltűnő továbbá, hogy a később jellegzetes madárnév + *vár/kő* szerkezetű névre is csupán egyetlen, nem túl korai példa van, és lényegében hiányoznak az egyéb állatnévből alakult nevek is.

3. Az ispánság kori várak névállományához képest az új típusú várak névállománya lényegesen nagyobb számú: ötször annyi várnévi adatunk maradt fenn ebből az időszakból, noha időben alig valamivel hosszabb intervallumról van szó (a felső határt az ómagyar kor végével, 1526-tal jelöltem ki, noha a várépítéssel szemponjtából a mohácsi csata időpontja nem jelentett döntő változást), ami az adatok esetlegessége mellett egyértelműen a várak számának ugrásszerű növekedésével magyarázható. Az új típusú várakat jelölő névanyagban leggyakoribb a valamely más helyhez való viszony kifejeződése, az ide vonható nevek több mint fele jött létre ilyen módon (pl. víznévből: *Kabold*, kiemelkedés nevéből: *Csókakő*, *Tarkő*, településnévből: *Kertes*, *Fenes*, *Tamási*). A várak több esetben valamely személyről kapták nevüket (pl. *Adorján*, *Nekcse*, *Iván*). A nevek mintegy egynolcad része átvett név, melyek zömében a szláv nyelvből kerültek át a magyarba (pl. *Garadna*, *Hradek*, melyek a szl. *gradъ* 'vár' lexémát rejtik), emellett kisebb számban a német nyelvterületről is adatolhatók olyan várnevek, amelyeket a magyarok is használhattak (pl. *Kreuzburg* 'keresztvár'). A nevek mintegy 8%-a a vár valamely sajátosságára utal (pl. méretére: *Nagyvár*, színére: *Világosvár*, a környezetében lévő vagy az építéséhez felhasznált anyagra: *Kővár*, növényzetre: *Somoskő*, állatvilágra: *Hollókő*, *Saskő*), egytized részük esetében pedig többféle alakulásmódot is valószínűsíthetünk (pl. településről/személyről: *Soklós*, későbbi *Siklós*, személyről/növényről: *Gesztes*).

Az új típusú várak kapcsán 117 várnévi forma esetében fordul elő, hogy a név a forrásokban a vizsgált időszakban valamely földrajzi köznévi utótaggal szerepel. Az esetek 61%-ában alapalakban, zömében a 14. századból (pl. *Bélvár*, *Rákosvár*), a *vára* utótagú nevek a 15. század első felétől adatolhatók (pl. *Apajvára*, *Járavára*). Az új típusú várak hasonló szerkezetű neveiben a *vár* lexéma mellett néhány esetben a *palota* és a *torony* is megjelenik (pl. *Derzspalotája*, *Simontornya*).

A névkorpusz kisebb, ám jól körülhatárolható, s igen jellegzetes szegmensét adják azok a várnevek, melyekben a *kő* lexéma szerepel mint fajtajelölő köznévi elem. Mivel a lexéma eredendően hegyrajzi köznévi, ezért a dolgozatban szükségesnek láttam behatóbban megvizsgálni, a névcsoport megjelenésének időbeli és területi körülményeit bemutatva, hogy mivel magyarázható a *kő* utótagú várnevek feltűnése és viszonylagos elterjedtsége a középkori Magyarországon. Én magam 42 ilyen nevet találtam a korból, melyek vizsgálata alapján látható,

hogy a névtípus megjelenése a 13. század második felére tehető, s különösen nagy számban adathozható *kő* utótagú nevek a 14. század első felében. Ebből az időből több olyan várnevet is találunk, melyek – hegyi várak lévén – hegynévből alakultak (*Dédesköve*, Borsod; *Csókakő*, Fejér). Ezt követően a névtípus veszített a produktívásából, de továbbra is hoztak létre ilyen módon neveket, s a 15. században olyan területeken is előtűnnek, ahol hegynévi előzmények nem motiválhatták a névadást. Ezek ugyanis már nem a meredek, sziklás hegyeken, hanem a völgyekben, kisebb dombokon épültek (*Nyestkő*, Sáros; *Kígyókő*, *Márványkő*, Vas; *Vázsonykő*, Veszprém). Ezekben az esetekben analógiás hatással is számolhatunk: ezek a várak a hegyvidékeken egymáshoz viszonylag közel emelkedtek, s így nevük azon a vidéken eleve ismert lehetett. A *kő* utótagú várnevek elterjedését a német *Stein* 'kő' utótagú várnevek motiváló hatása is befolyásolhatta. A neveket térképre vetítve látható, hogy ezeknek a kőből épült erődítményeknek az erdős hegyvidékeken (leginkább az ország északi és nyugati részén) figyelhető meg erőteljes sűrűsödése, míg az alföldi területeken lényegesen kisebb számban épültek ilyen várak.

4. Az értekezés a két vártípus neveinek összevető vizsgálatával zárul. A szerkezeti szempontú elemzésből kitűnik, hogy mindkét névanyagban az egyrészes nevek dominálnak, a névadási motívumok szempontjából pedig leggyakoribb a lokális viszonyra utalás. A személynévből való alakulás lehetősége – noha korábban lényegesen több név kapcsán is ezzel számoltak a szakemberek – a korai várnevek mintegy egynegyed része esetében tehető fel nagyobb valószínűséggel, az új típusú várak nevei esetében a ténylegesen ide sorolható nevek a névállomány 14%-át teszik ki. Hasonló megoszlást mutat a két időszakban a megnevező funkciójú átvett nevek csoportja: a korai, ispánság kori névanyagban 20% e nevek aránya, az új típusú várakat megjelölő nevek esetében feltehetően a nevek 13%-a tartozik ebbe a kategóriába. A várnevekben a belső vagy külső tulajdonságra utaló névrészek tekintetében némi eltérés mutatkozik a két vártípus nevei kapcsán. Az új típusú várak nevei esetében összességében valamivel több névadási motiváció figyelhető meg, mely részben a nevek nagyobb számával magyarázható. Adathozhatóak immár a korai várnevekben is megjelenő színre, korra és funkcióra utaló névrészek mellett a vár méretével, anyagával kapcsolatos nevek, melyek tovább színesítik a várnévállományt.

A várnevek funkcionális-szemantikai elemzése alapján megállapítható, hogy a mesterséges, ember által létrehozott helyek neveihez, így a településnevekhez képest is szegényebb a várnevekben megfigyelhető névadási motivációk köre. (Az összevetést – mivel a korabeli Magyarország teljes településnévanyagának feldolgozása egyelőre nem áll rendelkezésre – a korszak legnagyobb vármegyéje, Bihar vármegye igen gazdag névkincsének monografikus elemzése során levont tanulságai alapján szemléltettem.) Nem számolhatunk a településnevek körében jellemző foglalkozásnévi, méltóságnévi, illetve szolgáltatással kapcsolatos előzményekkel, s elve kizárhatóak az épületnevek, építménynevek is. Nem adathozhatóak olyan várelnevezések sem (vagy csak igen bizonytalanul

számolhatunk a lehetőséggel), amelyek az erősség alakjára utalnak, a látszólag ide tartozók másodlagosan, általában hegynévi közvetítéssel alakultak. Közvetve van jelen a várnevekben a törzsnévi, népnévi, patrocíniumi előzmény is, e várnevek ugyanis korábbról településnevek voltak. S különbség mutatkozik a jellemző névadási motivációk arányában is, ami legszembeötlőbbben a valamely személyre utalás vonatkozásában ragadható meg: míg a bihari településnevekben a nevek egyharmad része esetében számolhatunk ezzel, addig a korabeli várnevek csupán több mint egyheted része kapcsán valószínűsíthető (vö. Rácz 2005: 168).

Az összevetést mind a két várnévi korpusz, mind a várnevek és településnevek vonatkozásában a névalkotási módok alapján is elvégeztem. Az ispánság kori és az új típusú várak névanyagát tekintve egyaránt elmondható, hogy a jelentésbeli névalkotással létrejött nevek mennyisége a legmagasabb, mindkét várnévanyag több mint fele keletkezett ilyen módon. Csökkent viszont az átvételek aránya az idő előrehaladtával: a régi típusú várak neveinek több mint egyötöd része alakulhatott ilyen módon, míg az új típusú várakat megjelölő nevek kevesebb mint egytized része tartozik ide. Az olyan nevek, amelyek valamely szerkezeti változással alakultak, szintén valamivel nagyobb arányban jelentkeznek a korai várnevek körében. A szintagmatikus szerkesztéssel alakult nevek az új típusú várnevek között jelentkeznek nagyobb számban, az ispánság kori nevek több mint egytized része sorolható ide. Mindkét vártípus esetében számolhatunk olyan várnevekkel is, amelyek morfológiai szerkesztéssel jöttek létre, ám ez a névalkotási mód a várnevek körében a többi névkeletkezési móddal szemben meglehetősen ritka. Némely várnév kapcsán többféle keletkezési mód is azonos súllyal merül fel, az új típusú várak nevei közül majd minden tizedik ide tartozik.

Részben a várnevek körében tapasztalt arányokhoz hasonló megoszlást látunk a településnevek létrejöttét vizsgálva is. Ismét csak a korabeli Bihar megyei településnévanyaggal való összevetésből kitűnik, hogy a nevek legnagyobb hányada szintén jelentésbeli névalkotással jött létre, s noha az arányokat tekintve találunk különbséget, a két névfajta közötti hasonlóságot erősíti, hogy a metonimikus névadás jellemző volta mellett a jelentéshasadás hiánya is egyaránt jellemzi mindkét névfajta. A településnevek körében jelentős a szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek csoportja is (vö. Rácz 2005: 222), mely a várnevek esetében ugyancsak a második leggyakoribb kategória. Az egyes altípusok megjelenésében és megoszlásában ugyanakkor már mutatkoznak különbségek. A várnevek köréből hiányoznak a határozós, illetve a mellérendelő szerkezetből alakult nevek, míg a településnevek körében mindkettőre találunk – igaz nem túl nagy számban – példákat. A morfológiai szerkesztéssel létrejött várnevek mindegyike helynévképzéssel jött létre, jellel és raggal való alakulásra nincs példa. Nem vagy csak elvétve és igen bizonytalanul adathozható olyan várelnevezések, amelyek metaforikus vagy indukciós névadással, illetve névköltöztetéssel keletkeztek, noha a településnevek körében erre is találunk példákat (vö. Tóth 2001: 159, Rácz 2005: 179–180).

Bár az általam a településnevek vonatkozásában elvégzett összevetés rendkívül nagyvonalú, arra mindenképpen alkalmas, hogy rávilágítson arra, hogy amikor a helynévrendszerről, a műveltségi nevekről teszünk általános megállapításokat, akkor a várnevek csoportjára is tekintettel kell lennünk. Tóth Valéria például a személynévi alapú metonimikus helynévadásról szólva jegyzi meg akadémiai doktori értekezésében, hogy „ez a névalkotási eljárás elsősorban a műveltségi nevek körében, azon belül is szinte kizárólagosan a településnév-adásban minősül alapvető névkeletkezési modellnek” (2014: 346, lásd még: 2017: 113–114). Amint láttuk, a pusztá személynévi névadás a várnevek körében szintén gyakori névkeletkezési módnak tekinthető – még ha nem is olyan nagy arányban, mint a településnevek esetében, vagy ahogy korábban feltételezték (jórészt Anonymus nyomán). A névanyag átfogó elemzése tehát – előzetes feltevéseimnek megfelelően – valóban árnyalja a műveltségi nevek kapcsán korábban megfogalmazott megállapításokat.

Források

- A. = Nagy Imre (szerk.) 1878–1891. *Anjou-kori okmánytár 1–6*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 7. Tasnádi Nagy Gyula (szerk.) 1920. *Anjou-kori okmánytár 7*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- AOKl. = Kristó Gyula (szerk.) 1990–. *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustranta*. 1–. Budapest–Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, Szegedi Középkorász Műhely. 27. Piti Ferenc szerk. (2007). Budapest–Szeged.
- ÁÚO. = Árpád-kori új okmánytár. 1–12. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest (később Budapest). 1860–1874.
- Cs. = Csánki Dezső 1890–1913. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1–3., 5*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Engel Pál 1996. *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. 1. Kronológiák, adattárak 5. Budapest: História Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete.
- Fekete Nagy Antal 1941. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. 4. *Trencsén vármegye*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- FNESz. = Kiss Lajos 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. 1–2. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gy. = Györffy György 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 1–4. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KMHsz. = Hoffmann István (szerk.) 2005. *Korai magyar helynévszótár 1000–1350*. 1. *(Abaúj–Csongrád vármegye)*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

- Zs. = Mályusz Elemér (szerk.) 1951–2001. *Zsigmond-kori oklevéltár*. 1–7. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 8–9. Borsa Iván – C. Tóth Norbert szerk. Budapest, 2003–2004. 10. C. Tóth Norbert szerk. Budapest, 2007. 11. C. Tóth Norbert–Neumann Tibor szerk. Budapest, 2009.
- Zsoldos Attila 2011. *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Kronológiák, adattárak 11. Budapest: História Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete.

Irodalom

- Fügedi Erik 1977. *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Győrffy Erzsébet 2011. *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 20. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Hoffmann István 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai.
- Hoffmann István 1999. A helynevek rendszerének nyelvi leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 37: 207–216.
- Hoffmann István 2007. *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. A régi magyar helynevek vizsgálatának alapkérdései*. Akadémiai doktori értekezés. Debrecen.
- Kázmér Miklós 1970. *A „falu” a magyar helynevekben. XIII–XIX. század*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kovács Helga 2015. A kő utótagú várnevek. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 93–110.
- Kovács Helga 2019. *Várnevek a középkori Magyarországon*. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- Kristó Gyula 1988. *A vármegyék kialakulása Magyarországon. (Nemzet és emlékezet)*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Mező András 1996. *A templomcím a magyar helységnevekben. 11–15. század*. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.
- Rác Anita 2005. *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 9. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- Rác Anita 2016. *Etnonimák a régi magyar településnevekben*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 37. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

-
- Reszegi Katalin 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 21. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Tóth Valéria 2001. *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. (Abaúj és Bars vármegye)*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 6. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- Tóth Valéria 2014. *Személynevek és helynevek rendszerkapcsolatai a régi magyar nyelvben*. Akadémiai doktori értekezés. Debrecen.
- Tóth Valéria 2017. *Személynévi helynévadás az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 41. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.